

Міфи Полтавської битви

Міфотворчість навколо Полтавської битви почалася відразу після її закінчення. До створення міфів був причетним і сам московський цар Петро I, який широко використовував свою перемогу з пропагандистською метою. Деякі міфи у середині XVIII століття створив літератор Петро Крюкшин. Його твір використав Іван Голіков під час написання історії Петра I, звідки легенди перейшли в наукову історичну літературу, включаючи твори Євгена Тарле та сучасних істориків. Пропонуємо деякі з них:

- 1. Міф про призначення Полтавської битви на 29 червня 1709 року.** За домовленістю між фельдмаршалами Карлом Реншельдом та Борисом Шереметєвим Полтавська битва мала відбутися 29 червня 1709 року. Однак Карл XII, дізнавшись, що на допомогу Петру I начебто рухається 40-тисячне калмицьке військо хана Аюки, вирішив порушити умови договору і напасти на московитів раніше – 27 червня. Насправді ніякого договору між шведами та московитами не існувало.
- 2. Міф про особисту участь генерала від кавалерії Олександра Меншикова у бою біля редутів та його відмову виконувати наказ Петра I про відведення московської кінноти.** Російський історик Павло Кротов на підставі джерел стверджує, що московською кіннотою в бою біля редутів командував генерал-поручик Родіон Бауер. Меншиков вступив у бій пізніше, атакуючи за наказом Петра I загін генерал-майора Карла Густафа Роса.
- 3. Міф про розбитий Меншиковим тритисячний резервний корпус шведів.** Згідно з текстом «Реляції про Полтавську битву» Меншиков, переслідуючи залишки загону Роса, зустрів біля лісу шведський резерв у складі трьох тисяч вояків. Московити атакували і знищили його. Ті, кому пощастило вижити, були взяті у полон. Насправді у шведів під час битви ніяких резервів, тим більше таких численних, не було.
- 4. Міф про відрізану московськими редутами правофлангову колону генерала Роса.** Напередодні битви генерал-майор Рос дійсно був призначений командиром однієї з чотирьох шведських піхотних колон, однак ця колона була не правофланговою, а однією з центральних. У штурмі передових московських редутів брали участь по два батальйони з усіх колон, крім правофлангової, яка повним складом обійшла редуту праворуч. Загін Роса був розбитий через помилки шведського командування. Після проходження основних сил шведів Рос мав би

припинити безглузді штурми редутив і піти вслід. Рос цього не зробив, бо не отримав відповідного наказу. В результаті його загін втратив зв'язок із командуванням і був розбитий.

5. **Міф про знищену московитами правофлангову колону шведської кінноти генерал-майора Вольмара Антона фон Шліпенбаха.** Ця правофлангова колона начебто складалась із кількох кінних ескадронів (штатна чисельність ескадрону – 500 вершників) і разом із загonom Роса була відрізана редутами від основної шведської армії. Насправді генерал Шліпенбах жодною з колон не командував. Перед проходом редутів його на чолі 50 вершників відправили у розвідку. Шліпенбах разом із своїми кіннотниками пристав до загону Роса. Він став першим шведським генералом, який здався у полон.

6. **Міф про звернення Петра I до воїнів перед генеральною баталією.** Загальновідома пафосна промова Петра I напередодні Полтавської битви: «Воины. Вот пришёл час, который решит судьбу отечества. И так не должны вы помышлять, что сражаетесь за Петра, но за государство, Петру вручённое, за род свой, за отечество... А о Петре ведайте, что ему жизнь его не дорога, только бы жила Россия, в блаженстве и славе, для благосостояния вашего», - має більш пізні походження. Її автором був Феофан Прокопович, літературна версія належить Івану Голікову. Якщо Петро I і звертався до війська, то його текст був іншим, а почути його могли тільки кілька сотень вояків. Для об'їзду численних петровських полків царю потрібно було б кілька годин.

7. **Міф про перевдягання солдатів Новгородського піхотного полку у мундири новобранців.** Щоб відвести основний удар шведської піхоти від полку новобранців, одягнених у сірі каптани, Петро I наказав їм помінятися одягом із загартованим у боях Новгородським полком. Карл XII, дізнавшись від перебіжчика про те, що уніформа досвідчених бійців відрізняється від одностроїв молодих, направив на останніх здвоєний батальйон гвардії і потрапив у пастку. Жодним історичним джерелом такий факт не підтверджений.

8. **Міф про врятування Петром I баталії за рахунок уведення в бій другого батальйону Новгородського полку.** За легендою шведи майже у центрі бойового порядку все ж прорвали московську лінію саме у тому місці, де стояв перший батальйон Новгородського полку. Тоді Петро I нібито особисто очолив другий батальйон новгородців, повів його вперед і відновив цілісність першої лінії. Це ніби стало переломним моментом битви, після якого шведи почали відступати.

Саме цей епізод бою показаний на діорамі в музеї історії Полтавської битви. На картині Дені Мартена-молодшого «Полтавська битва», яка писалася ще за життя московського царя, Петро I зображений не в центрі бойового порядку піхоти, а на чолі московської кінноти правого флангу. Де московський цар насправді знаходився під час битви, достовірно невідомо.

9. **Міф про три кулі, які потрапили Петру I у капелюха, натільний хрест та сідло його коня.** У Санкт-Петербурзі в Ермітажі зберігається прострелений кулею капелюх Петра I. Кульовий отвір ніби доводить безпосередню участь московського царя у Полтавській битві. Однак подібні докази не можуть ні підтвердити, ні спростувати участь полководця у бойовищі, адже капелюх можна прострелити будь-де. Ще більші сумніви викликають кулі, які потрапили у натільний хрест та сідло.

10. **Міф про білого коня, на якому Петро I брав участь у Полтавській битві.** Цей міф народився за часів СРСР, і створили його радянські художники, які почали зображувати московського царя не на коні бурої масті, як це було раніше, а на білому. У радянський час вважалося, що великий полководець повинен бути саме на білому коні. Опудало Лізетти, на якій Петро I дійсно їздив верхи під Полтавою, нині зберігається у Зоологічному музеї Санкт-Петербурга.

11. **Міф про те, що назву річці Ворскла дав особисто Петро I.** Коли цар спостерігав за переправою військ, з його підзорної труби у річку впала лінза. «Эта река – вор скла», – сказав Петро I. Насправді назва Ворскла вперше згадується ще в Іпатіївському літописі під 1105 роком.

12. **Міф про співвідношення сил у Полтавській битві.** Російська та радянська історіографія наводила такі дані щодо співвідношення сил супротивників у Полтавській битві: армія Петра I – 42 тисячі, 72 гармати; армія Карла XII – 32 тисячі, 4 гармати. За підрахунками сучасних російських і шведських істориків, здійснених на основі історичних джерел, цифри є дещо іншими. Московська армія нараховувала 33 тисячі піхоти, 21 тисячу кавалерії (усього 54 тис. регулярних військ) та 23 тисячі нерегулярних формувань (калмики, чугуївці, донські та уральські козаки, 4 тис. українських козаків Івана Скоропадського). Артилерія налічувала 323 гармати, мортири та гаубиці. Відібрана до бою Карлом XII шведська армія нараховувала близько 17 тис. (8170 піхоти, 7800 кавалерії, 1000 валахів), 5 тис. нерегулярних формувань (запорожці та козаки гетьмана Івана Мазепи).